

Problematika v poskytování závodní preventivní péče v praxi

MUDr. Kateřina Pavlíčková

Klinika nemocí z povolání, 1. LF UK a VFN, Praha

Autorka popisuje problematiku poskytování závodní preventivní péče, legislativní úskalí, náplň komplexní závodní preventivní péče. Upozorňuje na důležitá fakta při uzavírání smluvních vztahů o poskytování závodní preventivní péče, formální náležitosti vedení zdravotní dokumentace, vystavování posudků o zdravotní způsobilosti k práci vycházející z praxe.

Klíčová slova: pracovně lékařská péče, smlouva, posudek o zdravotní způsobilosti k práci.

Issues concerning occupation health services

The author describes issues concerning occupation health services, legislative difficulties and the content of complex occupation health service. She emphasizes on important facts during contractual relations referring to providing occupation health services, formal proprieties during providing health documentation, drawing expert opinions of health ability based on praxis.

Key words: occupation health service, agreement, expert opinion of health ability.

Med. Pro Praxi 2010; 7(3): 101–104

Úvod

Povinnost zaměstnavatele zajistit závodní preventivní péči pro své zaměstnance je zakotvena v § 40 zákona č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu (1). Úkoly pro její poskytování vyplývají z Úmluv Mezinárodní organizace práce, které Československo ratifikovalo. Jedná se o Úmluvu MOP č. 155/1981, o bezpečnosti a zdraví pracovníků a o pracovním prostředí (vyhláška č. 20/1989 Sb.), Úmluvu MOP č. 161/1985, o závodních zdravotních službách (vyhláška č. 145/1988 Sb.) a pro Evropskou unii Směrnicí Rady ES č. 89/391/EHS, o provádění opatření ke zvýšení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (2, 3).

Závodní preventivní služby jsou zaměřeny na preventivní programy a poradenství, na podporu fyzické, psychické a sociální pohody, vedoucí k posílení a udržení zdraví, pozitivního myšlení a aktivity. Lze je rozdělit do několika hlavních okruhů činnosti:

- dohled nad zdravím zaměstnanců,
- dohled nad pracovním prostředím a pracovními zvyklostmi,
- odborná poradenská činnost týkající se uspořádání pracovišť, pracovních prostředků a látek, které se při práci používají,
- účast na vypracování programů zlepšování pracovního prostředí včetně vyhodnocení nových zařízení,
- spolupráce při vypracování programů podpory zdraví na pracovišti,
- odborná poradenská a školicí činnost v oblasti ochrany a podpory zdraví,
- zajištění organizace první pomoci (2, 4, 5, 6).

Smlouva o poskytování závodní preventivní péče

Každá fyzická nebo právnická osoba, která zaměstnává jednoho či více zaměstnanců, je povinna zabezpečit pro všechny své zaměstnance závodní preventivní péči odpovídajícího rozsahu a kvality podle druhu vykonávané práce kvalifikovanými odborníky (7).

Smlouva mezi objednatelem a poskytovatelem je uzavírána dle platné legislativy a má specifikovat předmět, kterým jsou činnosti vycházející z Úmluvy o závodních zdravotních službách, má stanovit organizační pravidla – způsob objednávání, získání výpisu z dokumentace praktického lékaře, četnosti vykonávaných úkonů, umožnění vykonavateli vstup na pracoviště, seznámení se s výsledky měření faktorů pracovního prostředí, technologickými a organizačními úpravami, složením používaných materiálů atp. (2, 8, 9).

Nedílnou součástí je ujednání o ceně a platebních podmínkách, a to zejména u činností nehraných ze zdravotního pojištění. Jedná se o lékařská vyšetření zaměstnanců nepracujících v riziku a nevyjmenovaných v § 35 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, včetně ostatní pracovně lékařské činnosti uvedené v předmětu smlouvy (10). Závěrečná ujednání vyplývají z obchodního zákoníku.

Právní úprava závodní preventivní péče, jejíž přijetí je po desítky let předpokládáno v ustanovení § 40 zákona č. 20/1966 Sb., nebyla dosud připravena, a to ani po vstupu ČR do EU (5).

Zaměstnavatel má povinnost umožnit přístup ke zmíněným službám, jeho právem je požadovat provedení smluvní služby odpo-

vídající kvality kvalifikovanými odborníky. Dle doporučení Společnosti pracovního lékařství by měl být oním kvalifikovaným specialistou (zák. č. 95/2004 Sb.), který má vhodný výcvik, lékař závodní preventivní péče (resp. lékař pracovnělékařské péče), který je zodpovědný spolu se zdravotní sestrou (pracovnělékařskou sestrou, zák. č. 96/2004 Sb.) za dohled nad zdravím při práci zaměstnanců jednoho nebo více podniků.

Závodní preventivní péči jsou v současné době oprávněni poskytovat pracovní lékař a diplomovaná zdravotní sestra a také lékař se specializací v oboru praktické lékařství pro dospělé, který absolvoval postgraduální akreditovaný kurs v základech pracovního lékařství v trvání minimálně 10 týdnů (do doby závazné právní úpravy lze připustit náhradní řešení absolvováním kursu základů pracovního lékařství pro lékaře v trvání minimálně 150 hodin) (5). Společnost pracovního lékařství s ohledem na novou legislativní úpravu vzdělávání lékařů na základě rozhodnutí výboru společnosti dne 7. 10. 2009 je připravena garantovat pro výkon tzv. závodní preventivní péče pouze ty poskytovatele, jejichž služby splňují kvalitativní požadavky obvyklé ve vyspělých evropských zemích. Garanci může bezplatně získat poskytovatel, který vyplní dotazník kontroly kvality. Současný seznam lékařů pro výkon závodní preventivní péče bude proto na webu v oddíle pro podnikatele dostupný do konce dubna 2010 a poté v něm bude možné nalézt pouze ty poskytovatele služeb, kteří vyhoví kritériím kontroly kvality na základě údajů zjištěných prostřednictvím dotazníku ověřených

v případě potřeby odborným auditem. Seznam bude i nadále sloužit k orientaci zaměstnavatele při hledání lékaře závodní preventivní péče (5).

Dohled nad zdravím zaměstnanců

Účelem závodní preventivní péče je posouzení zdravotní způsobilosti k práci. Podkladem pro zodpovědné zhodnocení zdravotního stavu při lékařské prohlídce je znalost zdravotních nároků konkrétní práce včetně pracovního prostředí a pracovních podmínek za jakých bude vykonávána. Z těchto důvodů je také závodní preventivní péče vyloučena ze svobodné volby lékaře zaměstnancem.

Velmi důležitým podkladem pro výkon závodní preventivní péče je **kategorizace prací** (8). Zaměstnavatel je ji povinen v souladu s ustanovením § 103 odst. 1, písm. b) zákona č. 262/2006 Sb. v platném znění, § 37 zákona č. 258/2000 Sb., zpracovat a následně předložit územně příslušnému orgánu ochrany veřejného zdraví (7, 11). Na základě měření koncentrací a intenzit faktorů pracovního prostředí, pro něž jsou stanoveny hygienické limity, zjištění druhu a typu biologického činitele, který může vyvolat ohrožení zdraví a je uveden ve zvláštním právním předpise, počtu zaměstnanců v jednotlivých kategoriích a způsobu zajištění ochrany jejich zdraví, je práce zařazena do jedné ze čtyř kategorií. O zařazení prací do druhé, třetí nebo čtvrté kategorie rozhoduje příslušný orgán ochrany veřejného zdraví. Ostatní práce na pracovištích zaměstnavatele, které nebyly takto zařazeny, se považují za práce kategorie první.

Zdravotní způsobilost v souvislosti s výkonem práce se posuzuje při vstupních, periodických, řadových a mimořádných preventivních prohlídkách u pracujících, kteří vykonávají:

- a) **práce epidemiologicky závažné** § 11 – což jsou dle zákona č. 258/2000 Sb. § 19 odst. 1 výroba potravin, stravovací služby, výroba kosmetických prostředků, práce v holičství, kadeřnictví, pedikúře, manikúře, soláriích, kosmetice, rekondičních a regeneračních službách.
- b) **práce na rizikových pracovištích** § 12 – kategorie 2R, 3, 4. Náplň a frekvenci vyšetření stanoví orgán ochrany veřejného zdraví rozhodnutím (§ 82 odst. 2 písm. e) zákona č. 258/2000 Sb.).
- c) **práce, při kterých je možné ohrozit zdraví spolupracovníků nebo obyvatelstva** § 13, jedná se o práci řidičů, kteří mají řízení sjednáno v pracovním poměru, obsluhu stavebních strojů, jeřábů, těžních strojů, tlakových nádob, zdvihacích zařízení, vazače břemen,

pracovníky ve školských zařízeních a zařízeních sociálního zabezpečení.

- d) **práce, pro které je vyžadována zvláštní způsobilost** § 14 (12), týká se pracujících na podzemních pracovištích, důlních zachranářů, hasičů, práce ve výškách nad 10 m, potápěčů.
- e) **práce nerizikové** § 15 u osob, které nejsou uvedeny v ustanovení této směrnice (12).

Vstupní prohlídka je vykonávána před nástupem nového pracovníka do pracovního poměru nebo při převedení stávajícího zaměstnance na jinou práci s vyšší mírou rizika. Má předejít nevhodnému zařazení osob, u nichž nelze vyloučit negativní ovlivnění zdravotního stavu prováděnou prací.

Preventivní periodická prohlídka je prováděna u zaměstnanců v pravidelných intervalech za účelem zjištění zdravotního stavu se zaměřením na ovlivnění faktory pracovních podmínek a pracovního prostředí a ke zjištění obecných onemocnění, které mohou mít dopad na zdravotní způsobilost.

Řadová prohlídka u pracovníků nerizikových pracovišť je prováděna ve frekvenci 1x za 5 let do 50 let věku a 1x za 3 roky nad 50 let věku.

Mimořádná prohlídka je prováděna z konkrétního důvodu mimo termín periodické kontroly. Může být nařízena rozhodnutím orgánu veřejného zdraví, např. při výskytu přenosného onemocnění, při závažných hygienických nedostacích, při překročení přípustných expozičních limitů sledovaných nox na pracovišti. Dále může být požadována ze strany zaměstnavatele po dlouhodobé pracovní neschopnosti, pracovním úraze, při závažné epidemiologické situaci nebo z indikace lékaře k ověření zdravotního stavu.

Výstupní prohlídka je vykonávána před ukončením pracovního poměru nebo při převedení z rizikové práce na jinou činnost. Je nutná k vyloučení profesionálního poškození zdraví. Má značný význam zejména pro zaměstnavatele, chrání ho před pozdějším vymáháním odškodnění pro domnělé poškození zdraví z práce. Výsledek vyšetření je důležitý i pro zaměstnance hlavně z důvodů budoucího profesního uplatnění.

Následná prohlídka je nařízena dle rozhodnutí orgánů veřejného zdraví u pracovníků, kde se vliv působení rizikových faktorů pracovního prostředí může projevit na zdraví s latencí po ukončení expozice. Jedná se např. o fibrogenní, prach, noxy s kancerogenním účinkem

(ionizující záření, chemické a biologické kancerogeny).

Při závodní preventivní prohlídce musí mít vyšetřující lékař k dispozici **výpis ze zdravotní dokumentace** klienta (9). Odborná náplň prohlídky se řídí jejím účelem, povahou práce a pracovního prostředí (13). **Lékařské vyšetření** je zaměřeno na rozbor anamnestických údajů rodinných a osobních, které mohou ovlivnit zdravotní způsobilost k určité profesi a jsou kontraindikací k provádění práce, údajích o obecně závažných onemocněních včetně vztahu k návykovým látkám. Velice důležité je podrobné zaznamenání pracovní anamnézy, zejména u osob pracujících v podmínkách, které mohou mít vliv na zdravotní stav. Následuje komplexní fyzikální vyšetření včetně orientačního neurologického, ortopedického a vyšetření smyslových orgánů. Z laboratorních vyšetření se provádí chemické vyšetření moči a další laboratorní a odborná vyšetření dle druhu vykonávané práce v rozsahu určeném rozhodnutím hygienika a dle ordinace vyšetřujícího lékaře k vyloučení kontraindikací k posuzovanému pracovnímu zařazení.

Zjištěné údaje jsou zaznamenány do lékařské zprávy, kterou lékař závodní preventivní péče informuje registrujícího lékaře o zdravotním stavu klienta v souvislosti s pracovním zařazením (9, 10).

Výsledkem lékařského vyšetření je **posudek o zdravotní způsobilosti** k určité práci, který lékař vystaví na základě zhodnocení zdravotního stavu a pracovních podmínek. Musí odpovídat vyhlášce č. 385/2006 Sb. o zdravotnické dokumentaci. Důležité jsou údaje o zaměstnavateli včetně IČ, účelu prohlídky, popisu pracovních činností a kategorizace. Posudkový závěr musí být jednoznačný a jednoznačně označen:

- a) je zdravotně způsobilý(á) k výkonu činnosti,
- b) je zdravotně způsobilý(á) s podmínkou,
- c) je zdravotně nezpůsobilý(á),
- d) pozbyl(a) dlouhodobě pracovní způsobilost.

Formulář musí obsahovat i údaje o poskytovateli, IČ, adresu, jméno lékaře, podpis, razítko. Velice důležité je poučení o odvolání. Lékařský posudek musí být doručen jak zaměstnavateli, tak klientovi prokazatelně, to znamená do vlastních rukou.

Zdravotní dokumentace klienta musí být vedena v souladu s vyhláškou č. 385/2006 Sb. o zdravotnické dokumentaci, kromě jiného musí obsahovat výpis ze zdravotní dokumentace praktického lékaře, není-li jím vykonavatel, dále musí splňovat formální náležitosti dle zákona

č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, zákona č. 111/2007 Sb., při poskytování informací, musí mít očíslované a orazítkované listy (14, 15).

Dohled nad pracovním prostředím a pracovními zvyklostmi

Důkladná znalost pracovního prostředí a pracovních podmínek je pro lékaře, který dohlíží nad zdravím zaměstnance nezbytná (4, 6).

Při návštěvě pracoviště je třeba nejprve do protokolu o prohlídce zaznamenat obecné údaje: název pracoviště, počet zaměstnanců, směnnost, rizikovost práce, konkrétní rizikové faktory.

Při vlastní prohlídce zdravotnických pracovníci provedou popis pracovního prostředí, jeho charakter, osvětlení, způsob větrání, vytápění, zásobování vodou. Všimají si mikroklimatických podmínek na pracovišti, strojního a doplňkového vybavení, uspořádání pracovního místa. Pozornost věnují konkrétním rizikovým faktorům, výsledkům jejich měření, způsobu ochrany před jejich působením na zdraví zaměstnanců. Důležitý je popis organizace práce a pracovních operací, pracovního tempa a intenzity, dodržování technologických postupů. Výhodné je pořízení obrazové dokumentace případně videozáznamu pracovních činností, které mohou pomoci při rozhodování o pracovní způsobilosti.

Nezbytné je i sledování uspořádání šaten, péče o osobní ochranné pracovní pomůcky, dostupnosti a čistoty sociálního zařízení, kvality úklidu, uskladnění úklidových pomůcek. Součástí dohledu je i prohlídka denních místností, stravovacího a ubytovacího zařízení, jsou-li v majetku zaměstnavatele.

Poradenská činnost je poskytována na základě požadavků zaměstnavatele a dle aktuálně vzniklých potřeb vyplývajících z kontrolní činnosti v následujícím rozsahu: fyziologie a psychologie práce, ergonomie, úprava pracovních míst včetně míst pro zaměstnance se změněnou pracovní schopností, výběr a použití ochranných pracovních prostředků, bezpečnost a hygiena práce, toxikologie, metodická pomoc při vybavování obsahu lékárniček první pomoci. Pracovníci závodní preventivní péče se podílejí na rozboru pracovní neschopnosti, úrazovosti, nemocí z povolání. Spolupracují s manažerem

tem firmy na vytvoření a zavedení preventivních a motivačních programů pro podporu zdraví na pracovišti. Využívají znalostí zdravotního stavu zaměstnanců a pracovních podmínek při individuální i kolektivní edukaci buď rozhovorem nebo formou přednášky a besedy.

Vedení dokumentace o dohledu na pracovišti

Důležitý je vzájemně odsouhlasený harmonogram kontrolní a poradenské činnosti. O každé aktivitě je učiněn zápis s konkrétním popisem závad, návrhů na jejich odstranění včetně termínů realizace. Musí být řádně projednán s vedením firmy a odsouhlasen.

Praktická doporučení

1. Před uzavřením smlouvy o závodní preventivní péči zjistit od objednatele informace týkající se celkového počtu zaměstnanců, pracovním zařízením, počtu osob pracujících na rizikovém pracovišti, blíže specifikovat druh a míru rizika, frekvenci periodických prohlídek a požadovaných vyšetření dle rozhodnutí hygienika.
2. Zvážit možnost zajištění všech požadovaných vyšetření v daném rozsahu včetně pracovní lékařské péče na pracovišti. Mít na mysli, že pracovní lékařskou péči nelze vykonávat od pracovního stolu bez dobré znalosti pracovních podmínek.
3. Věnovat pozornost obsahu smlouvy o pracovní lékařské péči, určit práva a povinnosti objednatele i vykonavatele. Problematické např. bývá získávání výpisu ze zdravotní dokumentace od praktického lékaře a jeho úhrada.
4. Vystavovat posudky o zdravotní způsobilosti k práci v souladu s legislativou. Posudek, který nemá patřičné náležitosti včetně poučení o odvolání a není-li prokazatelně doručen, je z legislativního pohledu vlastně neplatný.

Závěr

Poskytování závodní preventivní péče je multidisciplinární lékařská činnost, která spojuje aplikované obory medicíny ve vztahu k podmínkám pracovního prostředí a prevence ochrany zdraví před případným poškozením z práce. Je vázána na úzkou spolupráci s lékařskými spe-

cialisty, pracovníky orgánů veřejného zdraví, managementy firem včetně specialistů, techniků na bezpečnost a ochranu zdraví při práci. Lékař poskytující tuto péči musí rozhodovat ve věcech ochrany zdraví při práci v souladu s lékařskou přísahou, správnými medicínskými postupy a etickým kodexem.

Vytvořeno s podporou MSM0021620807.

Literatura

1. Zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu.
2. Úmluva ILO č. 161/1985 o závodních zdravotních službách.
3. Vyhláška Ministerstva zahraničních věcí č. 145/1988 Sb. o Úmluvě o závodních zdravotních službách (č. 161).
4. Brhel P, a kol. Pracovní lékařství. Základy primární pracovní lékařské péče. NCO NZO Brno, 2005: 337 s.
5. <http://www.pracovni-lekarstvi.cz/>. Doporučení Společnosti pracovního lékařství České lékařské společnosti J. E. Purkyně k pracovní lékařské péči/službě, 9 s.
6. Tuček M, Cikrt M, Pelclová D. Pracovní lékařství pro praxi. Příručka s doporučenými standardy. Praha: Grada, 2005: 327 s.
7. Zákon č. 262/2006 Sb. v platném znění (Zákoník práce).
8. Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 432/2003 Sb., kterou se stanoví podmínky pro zařazování prací do kategorií, limitní hodnoty ukazatelů biologických expozičních testů, podmínky odběru biologického materiálu pro provádění biologických expozičních testů a náležitosti hlášení prací s azbestem a biologickými činiteli.
9. Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 385/2006 Sb. o zdravotnické dokumentaci v platném znění.
10. Zákon č. 48/1997 Sb. o veřejném zdravotním pojištění.
11. Zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů.
12. Směrnice Ministerstva zdravotnictví č. 49/1967 o posuzování zdravotní způsobilosti k práci, ve znění pozdějších předpisů.
13. Pelclová D, Svačina P, Šalundová J, Tuček M. Posuzování zdravotní způsobilosti při volbě povolání, přípravě na povolání a k práci – část I–III. České pracovní lékařství 2003; 2, 3, 4: 75–88.
14. Zákon č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů.
15. Zákon č. 111/2007 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
16. Zákon č. 95/2004 Sb. o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializační způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta.

MUDr. Kateřina Pavlíčková

Klinika nemocí z povolání, 1. LF UK a VFN
Na Bojišti 1, 120 00 Praha 2
katerina.pavlickova@vfn.cz

